

PSICHOPATIJOS KLAUSIMYNO ATRANKOS VERSIJOS (PCL:SV): PSICHOMETRINIAI RODIKLIAI LIETUVOS NUTEISTŪJŲ IMTYJE

Dr. Alfredas Laurinavičius

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas allaur@mrui.eu

Prof. dr. Rita Žukauskienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas rzukausk@mrui.eu

Dr. Ilona Čėsniėnė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas; Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas,
Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas icesna@mrui.eu

*Pateikta 2011 m. vasario 20 d.
Parengta spausdinti 2011 m. gegužės 10 d.*

Anotacija

Psichopatijos kaip tam tikros formos asmenybės sutrikimo konstruktas yra vienas plačiausiai žinomų ir naudojamų teisės psichologijoje. Nusikaltėliai psichopatai pradeda savo kriminalinę „karjerą“ anksčiau negu kiti nusikaltėliai. Jų nusikaltimams būdinga didesnė įvairovė ir šaltakraujiškumas. Psichopatų nusikaltėlių recidyvizmo rodikliai, lyginant su kitais nusikaltėliais, yra aukštesni. Jų kriminalinis aktyvumas nemažėja perkopus 40 metų amžiaus ribą. Dėl šių priežasčių psichopatiją įvertinti yra ypač svarbu, sprendžiant apie konkretaus asmens pakartotinio nusikalstamumo riziką ir psichokorekcinį programų taikymo tikslingumą. Šiame tyrime buvo tikrinami Psichopatijos klausimyno PCL:SV psichometriniai rodikliai Lietuvos nuteistųjų imtyje. Dvylikoje Lietuvos pataisos įstaigų esantys 257 vyriškos lyties teisės pažeidėjai buvo įvertinti PCL:SV. Kiekvienoje įstaigoje tiriamieji buvo atrenkami atsitiktinai. Taip pat buvo surinkti demografiniai duomenys. Tyrimo rezultatai parodė, kad PCL:SV Lietuvos nuteistųjų imtyje yra būdingi geri psichometriniai rodikliai. PCL:SV suminio balo pasiskirstymas atitinka normalųjį bei duomenis, gautus Šiaurės Amerikos nuteistųjų imtyje. Suminio balo vidurkis $M = 14,63$ $SD = 5,12$ atitinka Šiaurės Amerikos ir Europos nuteistųjų vidurkius. Gauti aukšti PCL:SV vidinio suderinamumo rodikliai: visos vertinimo metodikos $\alpha = 0,85$, pirmosios dalies $\alpha = 0,81$, antrosios dalies $\alpha = 0,78$. Koreliacinė analizė parodė, kad aukštesni PCL:SV įverčiai yra reikšmingai susiję konceptualiai su psichopatija siejamomis demografinėmis charakteristikomis. Tuo patvirtintas PCL:SV konstrukcinis validumas. Apibendrinant galima teigti, kad PCL:SV psichometrinės charakteristikos Lietuvos nuteistųjų imtyje yra tokios pat geros, kaip ir kitų šalių nuteistųjų populacijose, todėl PCL:SV yra tinkamas naudoti, preliminariai vertinant psichopatiją Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: psichopatija, PCL:SV, teisės pažeidėjų įvertinimas.

Ivadas

Pastaraisiais metais Europos šalyse padidėjo susidomėjimas nešališkais, moksliskai pagrįstais metodais, siekiant prognozuoti smurtinius nusikaltimus (Urbanio, Endrass, Rossegger, Noll, 2007). Pagrindinė prielaida, kuria remiamasi, kalbant apie rizikos prognozę, yra ta, kad tam tikros asmenybės savybės yra susijusios su ateityje pasireiškiančiu kriminaliniu elgesiu (Quinsey, Harris, Rice, Cormier, 1998).

Psichopatijos kaip tam tikros formos asmenybės sutrikimo konstruktas yra vienas plačiausiai žinomų ir naudojamų teisės psichologijoje (Douglas, Vincent, Edens, 2006; Vaughn, Howard, DeLisi, 2008). Psichopatija pasireiškia sutrikimais skirtingose funkcionavimo sferose: emocinėje (pvz., emocijų paviršutiniškumas, empatijos ir kaltės stoka), tarpasmeninėje (pvz., kitų išnaudojimas, manipuliacinis elgesys, dominavimas) ir elgesio (pvz., impulsyvumas, agresyvumas, rizikingas elgesys) (Douglas et al., 2005). Psichopatais apibūdinami asmenys, kurie elgiasi neatsižvelgdami į kitų poreikius, nejausdami kaltės, manipuliuodami kitais, nepaisydami socialinių normų (Goncalves, 1999). Bendroje populiacijoje psichopatija būdinga mažiau nei 1 procentui žmonių (Coid et al., 2009), tačiau ji labai paplitusi tarp smurtinius nusikaltimus padariusių asmenų. Suaugusių nuteistųjų ir turinčių asocialaus tipo asmenybės sutrikimo diagnozę tarp psichopatų yra apie 15–25 proc. (Hare, 1991). Nusikaltėliai psichopatai pradeda savo kriminalinę „karjerą“ anksčiau negu kiti nusikaltėliai. Jų nusikaltimams būdinga didesnė įvairovė (Hare, 1998) ir šaltakraujiškumas (Cornell et al., 1996). Psichopatų nusikaltėlių recidyvizmo rodikliai, lyginant su kitais nusikaltėliais, yra aukštesni (Hare, 1991, 2003). Jų kriminalinis aktyvumas nemažėja, perkopus 40 metų amžiaus ribą (Hart, Kropp, Hare, 1988; Serin, Peters, Barbare, 1990). Dėl šių priežasčių psichopatiją įvertinti ypač svarbu, sprendžiant apie konkretaus asmens pakartotinio nusikalstamumo riziką ir psichokorekcinę programą taikymo prasmingumą konkrečiam asmeniui. Nors dėl faktorinės psichopatijos struktūros šiuo metu vyksta mokslinės diskusijos (Cooke et al., 2007), dėl anksčiau minėto taikomojo psichopatijos vertinimo reikšmingumo jai teisėsaugos institucijose skiriamas didelis dėmesys.

Šiaurės Amerikos psichologas R. Hare yra kelių labai svarbių ir plačiai pataisos sistemoje taikomų psichopatijos vertinimo metodikų ir procedūrų autorius. R. Hare sukurtas Psichopatijos klausimynas (angl. – *Psychopathy Checklist – Revised, PCL-R*) (Hare 1998, 2003) yra plačiausiai žinoma teisės pažeidėjų psichopatijos vertinimo metodika, pasižyminti validumu ir patikimumu. Vis dėlto PCL-R metodikai yra būdingi keli trūkumai: galimybė ją taikyti tikrai nusikaltimus padariusiems asmenims vertinti bei gana didelės laiko sąnaudos. Kadangi psichopatiją vertinti yra aktualu ir kitose populiacijose, PCL-R pagrindu buvo sukurta sutrumpinta versija – Psichopatijos klausimynas: atrankos versija (angl. – *The Psychopathy Checklist: Screening Version, PCL:SV*) (Hart, Cox, Hare, 1995). PCL:SV, lyginant jį su PCL-R, yra trumpesnis (12 vertinamų teiginių, lyginant su 20 teiginių). Jame nėra vertinamas kriminalinis elgesys, jo administravimas užima mažiau laiko. Abi metodikos labai stipriai koreliuoja tarpusavyje, $r = 0.80$ (Hart et al. 1995), vertina tą patį konstrukta (Cooke et al. 2004; Guy et Douglas 2006), gerai prognozuoja smurtinį ir kriminalinį elgesį (Douglas et al., 2005; Fabian 2008; Hare, Clark, Grann, Thornton, 2000; Hart 1998; Hemphill 2007; Leistico, Salekin, DeCoster, Rogers. 2008), pažeidimus pataisos įstaigoje (Hobson, Shine, Roberts, 2000), prastus dalyvavimo psichokorekcinėse programose rezultatus (Richards, Casey, Lucente, 2003). Šio tyrimo tikslas yra įvertinti lietuviškos PCL:SV versijos psichometrinius rodiklius Lietuvos nuteistųjų imtyje ir, remiantis gautais duomenimis, įvertinti metodikos taikymo tinkamumą Lietuvoje.

Metodika

Tiriamieji. Tyrimo imtis buvo sudaryta iš 12-oje Lietuvos pataisos įstaigų bausmę atliekančių vyrų ($N = 257$). Kiekvienoje iš įstaigų tiriamieji buvo atrenkami atsitiktinai. Išsamiau apie imties sudarymą žiūrėti skyrelyje „Tyrimo eiga“. Demografinės tiriamųjų charakteristikos yra pateiktos 1 lentelėje.

Tyrimė dalyvavusių vyrų amžius buvo nuo 19 iki 67 metų, amžiaus vidurkis $M = 32,39$ m., standartinis nuokrypis $SD = 9,60$. 81 proc. tiriamųjų sudarė lietuvių tautybės asmenys, rusų – 10,3 proc., lenkų – 5,9 proc., kitų tautybių – 2,4 proc. Tiriamieji vidutiniškai mokėsi (įskaitant baigtas mokyklos klases ir tolimesnes studijas) apie 10 metų ($M = 10,31$, $SD = 2,38$).

1 lentelė. Demografinės tiriamųjų charakteristikos

	N	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	M	SD
Amžius	257	19	67	32,38	9,60
Bendras mokymosi laikas (metais)	254	4	17	10,31	2,38
Ankstesnių teistumų skaičius	256	0	14	4,51	2,89
Smurtinių nusikaltimų skaičius	244	0	10	1,34	1,29
Amžius pirmojo kontakto su policija metu (metais)	252	5	62	17,76	7,04
Amžius pirmojo teistumo metu (metais)	253	14	62	20,62	6,44
Bendras pataisos institucijose praleistas laikas (mėnesiais)	245	1	409	70,09	74,47
Ilgalaikių darbų skaičius (≥6 mėnesiai)	253	0	3	1,49	1,21

Įvertinimo būdai

Pagrindinis šio tyrimo instrumentas buvo *Psichopatijos klausimynas: atrankos versija (PCL:SV)* (Hart et al., 1995), sudaryta iš 12 teiginių. Metodikos lapų vertimas į lietuvių kalbą buvo atliktas laikantis autorinių teisių savininkų reikalavimų, t. y. buvo atlikti du lygiagretūs vertimai į lietuvių kalbą ir po to šie vertimai sulieti į vieną. Vietos, kuriose vertėjų vertimas nesutapo, buvo derinamos ir ieškoma bendro sprendimo. Buvo atliktas atgalinis vertimas į anglų kalbą ir perduotas autorinių teisių turėtojams. Išryškėjus neatitikimams tarp pirminio ir išversto į anglų kalbą varianto, buvo derinama. Vertimus į lietuvių ir anglų kalbas atliko profesionalūs vertėjai ir šio tyrimo grupės dalyviai.

PCL:SV klausimyno teiginiai bei jų reišmės:

1. *Siekia sudaryti įspūdį*, t. y. tokio asmens tarpasmeninio bendravimo stilius kitiems atrodo paviršutiniškas, jis siekia sudaryti palankų įspūdį kitiems, rodydamas netikras emocijas, pasakodamas istorijas, kuriose save pateikia iš gerosios pusės ir kt.
2. *Perdėm didelį savo vertės jautimą*, t. y. individas save vertina pernelyg gerai, yra pagyrūnas, labai pasitikintis savimi.
3. *Apgaudinėjantis*, t. y. individas dažniausiai meluoja, apgaudinėja ir užsiima kitomis manipuliacijomis, norėdamas pasiekti savų tikslų.
4. *Neišgyvena kaltės*, t. y. individas nesugeba išgyventi kaltės, neturi sąžinės, o išreikšti apgailėstaviškai yra nenuoširdūs.
5. *Neturi empatijos*, t. y. individas neturi emocinių ryšių su kitais žmonėmis, nesugeba įvertinti savo elgesio emocinių pasekmių, todėl gali atrodyti bejausmis, šaltas, abejingas kitų išgyvenimams.
6. *Nepriima atsakomybės*, t. y. toks asmuo vengia prisiimti asmeninę atsakomybę už savo žalingą elgesį, racionalizuoja, stengiasi neigti atliktus veiksmus, kaltinti aplinkybes arba nukentėjusiuosius.
7. *Impulsyvus*, t. y. individas trokšta rizikos, elgiasi neapgalvodamas savo veiksmų pasekmių, trumpai išlaiko dėmesį, greitai pradeda nuobodžiauti.
8. *Prasta elgesio kontrolė*, t. y. individas lengvai supyksta arba susierzina, ypač pavartojęs psichoaktyviųjų medžiagų, dažnai elgiasi agresyviai, net jei ir nėra provokuojančių veiksmų.
9. *Neturi tikslų*, t. y. toks asmuo neturi realistinių ilgalaikių planų ir įsipareigojimų, gyvena „šia diena“, pernelyg tikisi finansinės paramos iš kitų.
10. *Neatsakingas*, t. y. individas yra nepatikimas žmogus, stokoja įsipareigojimų, nepajėgia rūpintis kitais, jo elgesys dažnai sukelia aplinkiniams sunkumų arba stumia į rizikingas situacijas.
11. *Asocialus elgesys paauglystėje*, t. y. toks asmuo paauglystėje turėjo rimtų elgesio problemų įvairiose gyvenimo srityse (namuose, mokykloje, bendruomenėje), tačiau šios problemos nebuvo tiesioginės vaikystėje patirtos prievartos arba nepriežiūros pasekmė.
12. *Asocialus elgesys suaugus*, t. y. individas dažnai pažeidžia apibrėžtas elgesio normas ir taisykles, būdamas pilnametis jis turėjo problemų su teisėsauga.

PCL:SV teiginiai buvo vertinami, remiantis asmens byla bei struktūruotu interviu, su kurio aprašu pataisos įstaigų psichologai buvo supažindinti mokymų metu. Kiekvienas PCL:SV teiginys vertinamas, naudojant trijų balų skalę, pagal tai, kiek individo asmenybė ir elgesys atitinka teiginio apibrėžimą. Įvertis „2“ priskiriamas tuomet, kai teiginys tinka individui, įvertis „1“ – kai teiginys pritaikomas tam tikru laipsniu, bet ne tiek, kad būtų galima įvertinti „2“ (tam tikrais atvejais tinka, bet per daug išimčių arba abejonių), arba kai yra prieštaravimų tarp skirtingų informacijos šaltinių ir negalima priskirti kitų

įverčių. Įvertis „0“ reiškia, kad teiginys nėra pritaikomas individui, jam nebūdingos teiginio ypatybės. Psichopatijai įvertinti naudojama visų teiginių suma, kuri gali būti nuo 0 iki 24. Taip pat pirmųjų šešių teiginių suma atspindi tarpasmeninį/emocinį psichopatijos aspektą, o paskutiniųjų šešių teiginių suma – elgesio/antisocialumo aspektą. Didesnis skaičius reiškia stipresnį psichopatijos arba jos aspektų išreikštumą. PCL:SV (kaip ir PCL-R) pagal savo sandarą yra metodika, turinti dimensinę, o ne kategorišią išraišką. Taikant šias metodikas, galima išmatuoti psichopatijos išreikštumą ir pagal išreikštumo lygį palyginti skirtingus asmenis. PCL:SV vadove yra pateikiamos skiriamosios reikšmės, skirstančios vertinamus asmenis į tuos, kuriems būdinga neabejotinai stipriai išreikšta psichopatija (suminis balas ≥ 18), ne psichopatus (suminis balas ≤ 12) ir vidutiniškus, taip pat asmenis, kuriems reikalingas tikslinantis įvertinimas ($13 \leq$ suminis balas ≤ 17).

Su psichopatijos konstruktu ir nusikalstamu elgsiu siejamoms charakteristikoms įvertinti buvo naudojama demografinių kintamųjų anketa. Duomenis apie demografinius kintamuosius tyrėjai rinko iš asmens bylų bei interviu su nuteistaisiais metu.

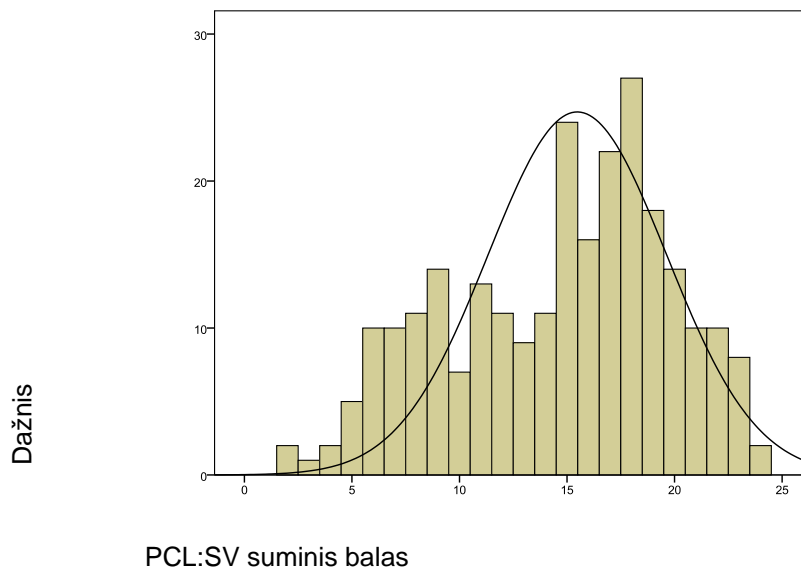
Tyrimo eiga

Remiantis Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos informacija, 2008 m. kovo mėnesį pataisos įstaigose buvo apie 4670 nuteistųjų. Atsižvelgus į kiekvienoje pataisos įstaigoje dirbančių psichologų skaičių, buvo pasirinktas kiekvienos įstaigos tiriamųjų skaičius ir, taikant SPSS 16.0 programinį paketą, kiekvienai įstaigai buvo parinkti atsitiktiniai skaičiai. Kiekvienos įstaigos psichologinei tarnybai buvo išsiųsta instrukcija apie tiriamųjų atranką tyrimui su SPSS programos parinktais atsitiktiniais skaičiais. Įstaigos psichologams reikėjo sudaryti bendrą nuteistųjų, esančių įstaigoje instrukcijos gavimo dieną, sąrašą ir iš to sąrašo pasirinkti tiriamuosius, kurių eilės numeris atitinka instrukcijoje nurodytus skaičius. Pavyzdžiui, jeigu 2008 m. kovo mėnesį Vilniaus Pirmuose pataisos namuose buvo 80 nuteistųjų, o pataisos namų psichologas įsipareigojo atlikti 5 PCL:SV įvertinimus, tai jis gavo 5 SPSS programos parinktus atsitiktinius skaičius nuo 1 iki 80 ir tyrė tuos skaičius atitinkančius pataisos namuose esančius nuteistuosius. Taip buvo atrinkti 294 nuteistieji (6,3 proc. nuo bendrojo nuteistųjų skaičiaus), iš kurių 257 (86,8 proc. numatytų iširti asmenų) vėliau sutiko dalyvauti tyrime. 37 nuteistieji nedalyvavo tyrime dėl įvairių priežasčių (atsisakė, baigėsi jų bausmės laikas ir kt.).

Duomenys buvo renkami 2008 m. kovo mėnesį. Prieš pradėdant tyrimą, Lietuvos pataisos įstaigų psichologai dalyvavo 4 dienų PCL:SV metodikos taikymui skirtuose mokymuose. Mokymus vedė straipsnio autoriai. Vienas jų (A. Laurinavičius) dalyvavo minėtos metodikos autoriaus R. Hare vestuose PCL-R ir PCL:SV naudojimo mokymuose. Mokymų metu buvo pateikta teorinė informacija apie psichopatijos konstrukta bei psichopatijos vertinimo galimybes, taip pat buvo atlikti praktiniai vertinimai, naudojant mokymams paruoštą bylų bei interviu video medžiagą. Prieš rinkdami duomenis, vertintojai gaudavo nuteistojo sutikimą, po to susipažindavo su tiriamojo asmens byla, vėliau atlikdavo struktūruotą interviu, įvertindavo PCL:SV teiginius bei užpildydavo demografinių kintamųjų anketą. Vieno tiriamojo įvertinimas užtrukdavo apie 1,5–2 valandas.

Rezultatai

Prieš pradėdant detalesnę statistinę analizę, buvo patikrintas PCL:SV įverčių pasiskirstymo normalumas. Psichopatijos įverčiai, remiantis metodikos autorių pateikiamais tyrimais, normaliai pasiskirsto tik teistų asmenų imtyse (Hart et al., 1995). Neteistų (ir sveikų, ir psichiatrinių pacientų) imtyse pasiskirstymas nėra normalus. Kaip matome 1 paveiksle, mūsų atliktame tyrime suminio balo pasiskirstymas yra artimas normaliajam pasiskirstymui.



1 pav. PCL:SV suminio balo pasiskirstymas Lietuvos nuteistųjų populiacijoje

2 lentelėje yra pateikti PCL:SV suminio balo bei atskirų dalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, minimalios ir maksimalios reikšmės bei vidinis skalių suderinamumas.

2 lentelė. PCL:SV suminio, 1 ir 2 dalių balų įverčiai bei vidinis suderinamumas

<i>PCL:SV balai</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Minimali reikšmė</i>	<i>Maksimali reikšmė</i>	<i>Cronbacho alpha</i>
PCL:SV suminis balas	14,63	5,12	2	24	0,85
PCL:SV pirmosios dalies (tarpasmeninė/emocinė) balas	6,79	3,04	0	12	0,81
PCL:SV antrosios dalies (elgesio/antisocialumo) balas	7,86	2,77	1	12	0,78

PCL:SV metodikos autoriai pateikia skirtingose nuteistųjų populiacijose gautus šios metodikos vidurkius, kurie nuteistųjų, esančių psichiatrinėse gydymo įstaigose ir atliekančių bausmę įkalinimo įstaigose, imtyse svyruoja nuo 13,97 iki 16,56 (Hart et al., 1995). Kaip matome iš 2 lentelėje pateiktų rezultatų, Lietuvos tyrime gautas vidurkis 14,63 patenka į metodikos autorių pateikiamas vidurkių ribas.

Kitas kriterijus, kuriuo remiantis yra įvertinamos psichometrinės metodikos charakteristikos, yra skalių vidinis suderinamumas (Cronbacho alpha). Psichologijoje yra remiamasi taisykle, kad metodikos skalių vidinio suderinamumo koeficientas turėtų būti didesnis negu $\alpha = 0,70$. Buvo patikrintas PCL:SV suminio balo bei atskirų dalių vidinis suderinamumas (Cronbach'o alpha). Atliktame Lietuvoje tyrime patikimumo rodiklis yra aukštas ir lygus $\alpha = 0,85$, vadinasi, PCL:SV yra patikimas instrumentas. Atskirų subskalių (pirmosios ir antrosios dalių) patikimumas taip pat geras: pirmosios dalies $\alpha = 0,81$, antrosios dalies $\alpha = 0,78$. Gauti rodikliai rodo, kad atskiri teiginiai yra tarpusavyje susiję ir vertina tą patį reiškinį, metodikos autorių teigimu, – psichopatijos išreikštumą. Panašūs alpha koeficientai yra gauti ir kituose Šiaurės Amerikoje ir Europoje atliktuose tyrimuose (Hart et al., 1995; Wogan, MacKenzie, 2007; Cornell et al., 1996; Rogers et al., 2000). PCL:SV suminio balo pasiskirstymo, vidurkių, dispersijos bei vidinio suderinamumo analizė rodo, kad ši metodika tinkamai diferencijuoja Lietuvos nuteistuosius.

Norint patikrinti, ar PCL:SV vertina numatomą psichopatijos konstrukta, buvo apskaičiuotos Pearsono koreliacijos tarp PCL:SV ir su psichopatija siejamomis demografinėmis charakteristikomis. Rezultatai yra pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. PCL:SV vertinimų ir atskirų tiriamųjų charakteristikų ryšiai

	<i>PCL:SV suminis balas</i>	<i>PCL:SV I dalies balas</i>	<i>PCL:SV II dalies balas</i>
Baigtų klasių skaičius	-0,177**	-0,054	-0,265**
Gydymas psichiatrinėje ligoninėje (0 – negydytas, 1 – gydytas)	0,123	0,048	0,172**
Teistumų skaičius	0,245**	0,177**	0,261**
Smurtinių nusikaltimų skaičius	0,130*	0,233**	0,204**
Amžius pirmojo susidūrimo su policija metu	-0,315**	-0,165**	-0,395**
Amžius pirmojo teistumo metu	-0,231**	-0,111	-0,300**
Bendras laikas, praleistas įkalinimo įstaigose	0,138*	0,102	0,143*
Nusikaltimo padarymas apsvaigus (0 – ne, 1 – taip)	0,070	-0,007	0,126*
Ilgalaikių darbų skaičius (≥6 mėnesiai)	-0,187**	-0,099	-0,232**

Pastaba: „Gydymas psichiatrinėje ligoninėje“ ir „Nusikaltimo padarymas apsvaigus“ yra dichotominiai kintamieji, kai 0 reiškia požymio nebuvimą, o 1 – buvimą.

** koreliacija reikšminga, esant 0,01 reikšmingumo lygmeniui.

* koreliacija reikšminga, esant 0,05 reikšmingumo lygmeniui.

Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad, kaip ir buvo tikėtasi, daugelis demografinių kintamųjų koreliuoja su PCL:SV vertinimais. Didėjant tiriamųjų PCL:SV balui didėja teistumų skaičius, smurtinių nusikaltimų skaičius, bendras laikas, praleistas įkalinimo įstaigose, bei mažėja baigtų mokyklos klasių skaičius, amžius nuo pirmojo susidūrimo su policija, pirmojo teistumo ir ilgalaikių įsidarbinimų skaičius. Gauti rezultatai rodo, kad aukštesni PCL:SV įverčiai yra teoriškai prasmingai susiję su conceptualiai su psichopatija siejamomis asmens demografinėmis charakteristikomis, taigi tai patvirtina PCL:SV konstrukcinį validumą.

Kaip jau buvo anksčiau minėta, PCL:SV metodikos autoriai nurodo 3 grupes: neabejotinai turinčius stipriai išreikštą psichopatiją (suminis balas ≥ 18), neturinčius psichopatijos (suminis balas ≤ 12) ir vidutiniškus asmenis, kuriems reikia tikslinančio įvertinimo ($13 \leq$ suminis balas ≤ 17) (Hart et al., 1995). Duomenys apie procentinį vertinimų pasiskirstymą, išdėstyta PCL:SV vadove ir Lietuvoje atliktame tyrime, yra pateikti 4 lentelėje, kurioje sugretinti PCL:SV autorių bei Lietuvoje atliktame tyrime gauti duomenys.

4 lentelė. PCL:SV vadove pateiktas ir šiame tyrime gautas suminio balo pasiskirstymas procentiliais

PCL:SV suminis balas	PCL:SV vadovas	PCL:SV LT	PCL:SV suminis balas	PCL:SV vadovas	PCL:SV LT	PCL:SV suminis balas	PCL:SV vadovas	PCL:SV LT
0-1	0,0	0,0	9	16,1	21,4	17	69,8	65,4
2	0,0	0,0	10	20,1	24,1	18	75,8	75,9
3	0,7	1,2	11	24,8	29,2	19	81,9	82,9
4	3,4	1,9	12	29,5	33,5	20	89,9	88,3
5	4,7	3,9	13	35,6	37,0	21	96,0	92,2
6	6,7	7,8	14	38,9	41,2	22	98,0	96,1
7	8,1	11,7	15	51,7	50,6	23	99,3	99,2
8	11,4	16,0	16	58,4	56,8	24	100,0	100,0

Pastaba: „PCL:SV LT“ – tyrimo Lietuvoje rezultatas.

4 lentelėje matome, jog PCL:SV suminio balo pasiskirstymas metodikos autorių ir Lietuvoje atliktame tyrime yra labai panašūs. Neturintys psichopatijos (suminis balas ≤ 12) Lietuvos nuteistųjų populiacijoje sudaro 33,5 proc. (PCL:SV vadove pateikta reikšmė 29,5 proc.), turintys stipriai išreikštą psichopatiją (suminis balas ≥ 18) minėtoje populiacijoje sudaro 34,6 proc. (PCL:SV vadove pateikta reikšmė 30,2 proc.).

Rezultatų aptarimas

Psichologinio įvertinimo instrumentai dažnai yra naudojami ne tose šalyse arba populiacijose, kuriose jie buvo sukurti ir pritaikyti. Todėl prieš taikant įvertinimo metodiką kitose populiacijose bei šalyse būtina įsitikinti, kad vertinamo konstrukto struktūra yra ta pati ir skaitinės reikšmės turi tą pačią reikšmę. Atlikta nemažai tyrimų, kurie patvirtino PCL:SV konstrukcinį validumą skirtingose šalyse (Sullivan, Kosson, 2006), taip pat ir Lietuvos nuteistųjų imtyje (Žukauskienė, Laurinavičius, Česnienė, 2010). PCL:SV konstrukcinį validumą patvirtina suminio balo bei atskirų dalių koreliacijos su konceptualiai su psichopatija siejamais kintamaisiais, tokiais kaip negebėjimas/nenoras mokytis, dirbti, elgesio problemos, ankstyva kriminalinė karjera, agresyvus/nevaldomas elgesys, psichoaktyvių medžiagų naudojimas ir kt. (Hare, 2003). Analizuojant Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatus, nustatytos reikšmingos koreliacijos leidžia teigti, kad PCL:SV vertina tai, ką metodikos autoriai konceptualizuoja kaip psichopatiją, o ne ką nors kitą.

Šio tyrimo rezultatai parodė, kad PCL:SV psichometrinės charakteristikos Lietuvos nuteistųjų imtyje yra tokios pat geros, kaip ir kitų šalių nuteistųjų populiacijose. PCL:SV suminio balo pasiskirstymas artimas normaliajam. PCL:SV suminio balo vidurkis $M = 14.59$ ($SD=5,12$) yra panašus į PCL:SV vadove pateiktus Šiaurės Amerikos kalinių rezultatus, kurie varijuoja nuo $M=12,97$ ($SD=4,92$) iki $M=15,77$ ($SD = 4,34$) (Hart et al., 1995). Kiek naujesniuose tyrimuose Šiaurės Amerikos vidutinio saugumo kalėjimų populiacijose buvo nustatytas vidurkis $M = 15,2$ ($SD=3,9$) (Wogan, MacKenzie, 2007). Švedijos pataisos įstaigose atliktų tyrimų duomenys, kur $M = 14,88$ ($SD=6,07$), taip pat artimi šio tyrimo rezultatams (Douglas et al., 2005). Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad metodika yra tinkama taikyti nuteistųjų imtyje ir diferencijuoja nuteistuosius pagal vertinamo konstrukto išreikštumą.

Taip pat pažymėtina, kad suminio balo pasiskirstymas iš esmės atitinka PCL:SV vadove pateiktą pasiskirstymą. 34,6 proc. tiriamųjų pasiekė 18 balų skiriamąją ribą ir galėtų būti priskiriami psichopatų kategorijai. Toks procentas atitinka skirtingose šalyse atliktų tyrimų rezultatus, kur psichopatijos paplitimas įkalinimo įstaigose varijuoja nuo 15 proc. iki 38 proc. Reikia pažymėti, kad PCL:SV yra naudojamas tik preliminariai įvertinti psichopatiją ir daugeliu atvejų, metodikos autorių nurodymu, būtina toliau patikslinus įvertinti psichopatiją, naudojant tikslesnį ir išsamesnį PCL-R. Kadangi kituose tyrimuose nustatyti ir šiame tyrime gautas suminis balas pasiskirstęs panašiai, todėl galima teigti, kad tų pačių skiriamųjų reikšmių (13 ir 18 balų) taikymas Lietuvoje yra tiek pat pagrįstas, kaip ir kitose Šiaurės Amerikos bei Europos šalyse.

Viena iš neatsiejamų metodikų patikimumo charakteristikų yra jos vidinis suderinamumas. Skirtingose šalyse nuteistųjų imtyse atliktuose tyrimuose yra gautos pakankamos Cronbacho alpha reikšmės (Cornell et al., 1996; Douglas et al., 2005; Hart et al., 1995; Rogers et al., 2000; Wogan, MacKenzie, 2007). Lietuvos nuteistųjų imtyje vidinis suderinamumas taipogi gautas labai aukštas. Visos vertinimo metodikos: $\alpha = 0,85$, pirmosios dalies $\alpha = 0,81$, antrosios dalies $\alpha = 0,78$. Šios reikšmės yra aukštesnės už psichologijoje priimtą minimalią $\alpha = 0,70$. Gautos aukštos vidinio suderinamumo reikšmės rodo, kad metodika yra tinkama taikyti individualaus įvertinimo tikslais.

Apibendrinant galima pagrįstai teigti, kad Psichopatijos klausimynui – atrankos versijai PCL:SV – yra būdingos geros psichometrinės charakteristikos (normalus įverčių pasiskirstymas, aukštas vidinis suderinamumas, konstrukcinis validumas) Lietuvos nuteistųjų imtyje, todėl PCL:SV yra tinkamas preliminariai vertinti psichopatiją Lietuvoje.

Literatūros sąrašas

1. Coid, J.; Yang, M.; Ullrich, S.; Roberts, A.; Moran, P.; Bebbington, P.; Brugha, T.; Jenkins, R.; Farrell, M.; Lewis, G.; Singleton, N.; Hare, R. Psychopathy among prisoners in England and Wales. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2009, 32: 134–141.
2. Cooke, D. J.; Michie, C.; Hart, S. D.; Clark, D. A. Reconstructing psychopathy: clarifying the significance of antisocial behavior in the diagnosis of psychopathic personality disorder. *Journal of Personality Disorders*. 2004, 18: 337–357.
3. Cooke, D. J.; Michie, C.; Skeem, J. Understanding the structure of the psychopathy checklist-revised. *British Journal of Psychiatry*. 2007, 190: 39–50.
4. Cornell, D.; Warren, J.; Hawk, G.; Stafford, E.; Oram, G.; Pine, D. Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1996, 64: 783–790.
5. Douglas, K. S.; Vincent, G. M.; Edens, J. F. Risk for criminal recidivism: The role of psychopathy. C.J. Patrick (Ed.) *Handbook of Psychopathy*. New York, NY: Guilford, 2006, p. 533–554.
6. Douglas, K.; Strand, S.; Belfrage, H.; Fransson, G.; Levander, S. Reliability and validity evaluation of the Psychopathy Checklist: Screening Version (PCL:SV) in Swedish correctional and forensic psychiatric samples. *Assessment*. 2005, 12 (2): 145–161.

7. Fabian, J. M. Current standards and practices in violence risk assessment at a maximum security forensic hospital following a high profile sexual homicide. *Aggression and Violent Behavior*. 2008, 13: 337–345.
8. Goncalves, R. A. Psychopathy and offender types: Results from a Portuguese prison sample. *International Journal of Law and Psychiatry*. 1999, 22: 337–346.
9. Guy, L. S.; Douglas, K. S. Examining the utility of the PCL:SV as a screening measure using competing factor models of psychopathy. *Psychological Assessment*. 2006, 18(2): 225–230.
10. Hare, R. D. The Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R). Toronto, Ontario: Multi-Health Systems, 1991.
11. Hare, R. D. The Hare PCL-R: some issues concerning its use and misuse. *Legal and Criminological Psychology*. 1998, 3: 99–119.
12. Hare, R. D. The Hare psychopathy checklist-revised (2nd ed.). Toronto: Multi-Health Systems, 2003.
13. Hare, R. D.; Clark, D.; Grann, M.; Thornton, D. Psychopathy and the predictive validity of the PCL-R: an international perspective. *Behavioral Sciences and the Law*. 2000, 18 (5): 623–645.
14. Hart, S. D.; Cox, D. N.; Hare, R. D. Manual for the Psychopathy Checklist: Screening Version. Toronto: Multi Health Systems, Inc., 1995.
15. Hart, S. D. The role of psychopathy in assessing risk for violence: conceptual and methodological issues. *Legal and Criminological Psychology*. 1998, 3: 121–137.
16. Hart, S. D.; Kropp, P. R.; Hare, R. D. Performance of male psychopaths following conditional release from prison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1988, 56: 227–232.
17. Hemphill, J. F. The Hare psychopathy checklist and recidivism: Methodological issues and critical evaluation of empirical evidence. Hervé H. & Yuille J. (Eds.). *The psychopath: Theory, research, and practice*. Mahwah: Erlbaum, 2007, p. 141–170.
18. Hobson, J.; Shine, J.; Roberts, R. How do psychopaths behave in a prison therapeutic community? *Psychology, Crime, and Law*. 2000, 6: 139–154.
19. Leistico, A. R.; Salekin, R. T.; DeCoster, J.; Rogers, R. A large-scale meta-analysis relating the Hare measures of psychopathy to antisocial conduct. *Law and Human Behavior*. 2008, 32: 28–45.
20. Quinsey, V. L.; Harris, G. T.; Rice, M. E.; Cormier, C. A. *Violent offenders: Appraising and managing risk*. Washington, DC: APA, 1998.
21. Richards, H. J.; Casey, J. O.; Lucente, S. W. Psychopathy and treatment response in incarcerated female substance abusers. *Criminal Justice and Behavior*. 2003, 30 (2): 251–276.
22. Rogers, R.; Salekin, R. T.; Hill, C.; Sewell, K. W.; Murdock, M. E.; Newman, C. S. The psychopathy checklist-screening version: an examination of criteria and subcriteria in three forensic samples. *Assessment*. 2000, 7 (1): 1–15.
23. Serin, R. C.; Peters, R.; Barbaree, H. E. The prediction of psychopathy and release outcome in a criminal population. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1990, 2: 419–422.
24. Sullivan, E. A.; Kosson, D. S. Ethnic and cultural variations in psychopathy. C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy*. NY: Guilford, 2006, p. 437–458.
25. Urbaniok, F.; Endrass, J.; Rossegger, A.; Noll, T. Violent and sexual offences: A validation of the predictive quality of the PCL:SV in Switzerland. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2007, 30: 147–152.
26. Vaughn, M. G.; Howard, M. O.; DeLisi, M. Psychopathic personality traits and delinquent careers: An empirical examination. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2008, 31: 407–416.
27. Wogan, M.; MacKenzie, M. An inmate classification system based on PCL:SV factor scores in a sample of prison inmates. *Journal of Offender Rehabilitation*. 2007, 44 (4): 25–42.
28. Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A.; Česnienė, I. Testing factorial structure and validity of the PCL:SV in Lithuanian prison population. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 2010, 32 (3): 363–372.

PSYCHOMETRIC CHARACTERISTICS OF THE PSYCHOPATHY CHECKLIST: SCREENING VERSION IN A SAMPLE OF LITHUANIAN OFFENDERS

Dr. Alfredas Laurinavičius

Mykolas Romeris University

Prof. Dr. Rita Žukauskienė

Mykolas Romeris University

Dr. Ilona Česnienė

Vilnius University, Mykolas Romeris University

Summary

Psychopathy is the most important construct of personality disorder in forensic psychology. Psychopathic criminals begin their criminal careers earlier than non-psychopaths, have more varied victims,

show "criminal versatility" in that they commit a greater variety of crimes, and their crimes tend to be particularly cold-blooded. Psychopathic offenders commit more violent crimes and recidivate at higher rates than non-psychopathic offenders. They are less likely to show a decline in criminal activity after age 40. The evaluation of psychopathy is very important while making decisions regarding the risk of reconviction and suitability of treatment programmes. This study investigates the psychometric characteristics of the Psychopathy Checklist: Screening Version in population of Lithuanian offenders. 257 male convicts were randomly selected in each of the 12 Lithuanian correctional institutions and were evaluated using the PCL:SV. Some conceptually psychopathy-related demographic variables were selected too. The results show good psychometric characteristics of the PCL:SV in the sample of Lithuanian offenders. The PCL:SV total score is normally distributed and resembles distribution of scores of North American offenders, the mean $M = 14,63$, $SD = 5,12$ is comparable to means of North American and European offenders. Internal consistency of the PCL:SV is high: the whole scale $\alpha = 0,85$, First part $\alpha = 0,81$, Second part $\alpha = 0,78$. The results of correlational analysis are as expected: the higher PCL:SV scores are significantly related to demographic variables which are conceptually related to the concept of psychopathy. The relations confirm the construct validity of the PCL:SV. The results show that psychometric characteristics of the PCL:SV in Lithuanian offenders sample are as good as in other samples from other countries and this supports the application of the PCL:SV for psychopathy screening in Lithuania.

Keywords: psychopathy, the PCL:SV, forensic assessment.

Padėka. Straipsnio autoriai dėkoja Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Teisingumo ministerijos už tyrimo finansavimą bei organizacinę pagalbą. Taip pat dėkojame duomenis rinkusiems Lietuvos pataisos įstaigų psichologams.